

Ірина Приліпко

УДК 821.161.2 О. Гончар

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ ІНШОГО В ХУДОЖНЬОМУ Й ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

У статті розкрито особливості зображення в художніх та публіцистичних творах О. Гончара представників інших народів. З'ясовано специфіку рецепції й репрезентації етнообразів та інокультурних реалій у контексті парадигми "Я – Інший", "Свій – Чужий". Простежено творчу трансформацію вражень О. Гончара від поїздок у різні країни, художнє втілення в його творах особливостей пізнання та сприйняття угорців, словаків, чехів, японців, китайців, індійців, португальців, американців, німців, ромів та ін.

Ключові слова: етнообраз, етноментальні особливості, імагологія, ідентичність, країна, народ, Я, Інший, Свій, Чужий, нарис.

Iryna Prylipko. Image of the Other in O. Honchar's Fictional and Journalistic Discourse

The paper deals with the representation of other nations in fiction and journalism by O. Honchar. The specificity of reception and representation of the ethnic characters and other-culture realities is considered in the context of the paradigms "Me – Other", "Own – Alien". The paper surveys creative transformation of O. Honchar's impressions from his trips in different countries, resulted in literary embodiment of perceptive peculiarities noticed by the writer in Hungarians, Slovaks, Czechs, Japanese, Chinese, Indians, Portuguese, Americans, Germans, Gypsies and others. The representation of the Other's ethnic mentality in fiction and journalistic publications by O. Honchar helps in understanding the range of the writer's literary paradigms, reveals his ideological and creative accents and contributes to considering the author as a writer of European tradition. Different imago logical aspects in the texts by O. Honchar were interpreted using the markers of ethnic identification: mental values, history, culture, science, economy, nature. In the context of the war theme O. Honchar depicted ethnic peculiarities of Hungarians ("Spring behind Morava", "Foothold") and Slovaks ("Modry Stone"). The other-culture realities in Czechoslovakia, China, Japan, and America were described in the genres of essay and sketch. In essays "On the Land of Cambes" and "The Shore of His Childhood" the reception of the Other is given in the characters of glorious writers representing their nations. Based on the analysis of text it may be stated that fictional and journalistic discourse of O. Honchar has such special features as distinctive author's voice, stereotype-free reception and interpretation of the ethnic images and other-culture realities, destructed opposition in representation of the paradigms "Me – Other", "Own – Alien", emphasis on the main human values.

Keywords: ethnic character, ethnic mentality, imago logic, identity, country, nation, Me, Other, Own, Alien, essay.

"Я бачив людство.

*Від Португалії й до Японії, від Едмонта й до Таїланду
та островів Індонезії – все Бог щедро мені показав...*

І всюди (будь-якої раси) людина – прекрасна!.."

О. Гончар, "Щоденники" (25.06.[19]93)

Творча трансформація уявлень про інші країни й народи, моделювання образів їхніх представників є показовою особливістю творчості Олеса Гончара (1918 – 1995). На дорогах війни, а потім у складі молодіжних, письменницьких, парламентських, дипломатичних делегацій О. Гончар побував у багатьох країнах, зустрівся з різними людьми, представниками різних народів. Спостереження за світоглядними, соціокультурними, побутовими особливостями життя інших

націй, враження від побаченого репрезентовано у художніх і публіцистичних творах митця, що прикметні яскравими етнообразами: “Модри Камень”, “Весна за Моравою”, “Усман та Марта”, “Ілонка”, “Плацдарм”, “За мить щастя”, “Далекі вогнища”, “Магда”, “Орхідеї з тропіків”, “Білі ночі”, “Корида”, “Японські етюди”, “Китай зблизька”, “Зустрічі з друзями”, “На землі Камоенса”, “Берег його дитинства”, “Спогад про океан”, “Атлантична ніч”, “Відкриття Альберти” та ін.

Особливості художньої рецепції Іншого/Чужого, творча інтерпретація концепту “іншість”/“інакшість” належать до царини імагологічних зацікавлень. До теоретичних та методологічних аспектів імагології як галузі компаративістики, міждисциплінарної науки й загалом продуктивної методології у сфері гуманітарних наук, до питань національної ідентичності, етноментальної репрезентації Іншого зверталися зарубіжні (переважно французькі та німецькі дослідники) та українські науковці (Ж.-М. Карре, М. Ф. Гюйяр, Д.-А. Пажо, Ф. Артог, Х. Дизерінк, Дж. Лірсен, Р. Веллек, М. Беллер, О. Ф’ют, Е. Сміт, Г. Гачев, Д. Наливайко, В. Будний, Н. Кіор та ін.). Як наука про ідентичність [30, 395] імагологія в межах своїх студій розглядає ознаки й концепти відмінностей, що формують парадигму “Свій – Чужий”, “Я – Інший”. Зосередження на осмисленні унікальності національної та етнічної ідентичності людини визначає міждисциплінарний характер імагології, а також її належність до загальних філософських напрямів, зокрема антропології [30, 395]. Конкретизуючи сферу імагології – “літературне зображення інших народів і країн” [5, 54] – В. Будний використовує термін “літературна етноімагологія” [5; 6]. Предметом імагології є відтак літературні образи (іміджі [35, 91]; етнообрази [5]) інших країн та їхніх представників, “що створюються в певній національній чи регіональній свідомості й відбиваються в літературі; за своєю природою і структурою вони є інтегрованими образами, специфічними етно- і соціокультурними дискурсами, що відзначаються значною тривкістю й тривалістю, але не лишаються незмінними” [35, 91].

Інокультурні реалії та образи представників інших народів (угорців, словаків, чехів, румунів, японців, китайців, тайландців, індійців, португальців, американців, німців, ромів та ін.), змодельовані у творах О. Гончара, – свідчення письменницького пізнання й осмислення людської сутності в її неповторності. У цих художніх особливостях виразно проступають авторські світогляд, переконання, творчі мотивації, адже імагологічний літературний образ за своєю природою “не є фотографічним відбиттям Іншого/Чужого, за ним стоїть і в нього інкорпорується автор із своєю суб’єктивністю, зі своєю культурою й ментальністю” [35, 95]. Прикметною особливістю Іншого у творах Гончара є опосередковане протиставлення “Я”/“Інший”, “Свій”/“Чужий”, адже для письменника основними були етноментальний, психологічний та культурологічний виміри Іншого, що убезпечило від інтерпретації Чужого як опозиції до Свого. Окреслена особливість не вписувалася в рамки соцреалістичних координат і обмежених стереотипами уявлень (ішлося про незаангажовану політичними ідеологемами, пронизану гуманістичними цінностями письменницьку позицію щодо сприйняття інших країн та їхніх представників), коли Чужий ставав Близьким. Це загалом суголосно з проблематикою сучасної імагології, що полягає в “пізнанні світу Чужого в його ідентичності, уникаючи екстраполяції Свого в його тлумаченні” [35, 94]. Специфіка творчої рецепції представників інших народів і країн у творах митця вивчена недостатньо, до неї зверталися лише поодинокі дослідники [4; 33; 37]. Отже, комплексне осмислення специфіки імагологічних аспектів у художніх та публіцистичних творах митця є актуальним, розширить уявлення про природу його образної парадигми.

“Війна винесла письменника за національні межі – він побачив світ! – й на тій новій висоті він мислив масштабно і як громадянин, і як письменник” [1, 89], – слушно зазначає В. Абліцов. Особистий досвід пізнання інших країн та народів проступає вже в ранніх художніх творах О. Гончара, присвячених темі війни. Чи не найбільше уваги письменник приділив зображенню етнообразу мадяр. Теплі спогади про Угорщину, угорців, з якими митець зустрічався на дорогах війни, враження від їхньої доброзичливості, схожості їхнього життя, звичаїв до українських були живі в пам’яті письменника впродовж життя. Через багато років, звертаючись до угорських читачів, він зазначав: “І коли виникають перед очима картини воєнних літ, поряд з моїми фронтовими товаришами бачу оповиті серпанком часу обличчя багатьох тих, з ким доводилось зустрічатись на угорській землі. <...> відчуваю тепло селянських осель, які не раз відігрівали нас, задубілих на холоднечі, на вітрах, під холодними осінніми дощами. Пам’ятаю, як вразили мене вперше побачені степові угорські хутори й колодязі з журавлями, й круторогі воли, і народні звичаї, весь простий і мудрий уклад народного життя – це все нібито було мені давно знайоме, адже воно так перегукувалось з образами мого полтавського дитинства...” [25, 210]. У новелі “Весна за Моравою” (1947) угорці допомагають доставити снаряди на фронт, і хоча шлях видався складним і небезпечним, старшина “Гуменний із задоволенням відзначив, що боєприпасів ніхто не кинув” [9, 45]. Ризикуючи своїм життям, мадяри несуть снаряди на передову, допомагають пораненому Гуменному дійти до місця призначення, співчують і не лишають у біді. У творі “Плацдарм” (1987–?) оселя мадярської родини завжди зустрічала солдатів “затишком, теплом і надійністю” [21, 218], господарі – привітністю і співчуттям. Чинником взаємопорозуміння між українцем Іваном та мадяркою Пірошкою є кохання, адже “нікому, певне, не вдається так швидко й безпомилково порозумітися між собою, як закоханим!” [21, 220]. В оповіданні “Ілонка” (1949) мешканці вже звільненого від німців угорського селища розкриваються у своєму налаштуванні на мирне життя, відстоюванні своєї свободи й прав, у життєрадісності, що проявляється у святкуванні збору врожаю. Дівчинка Ілонка уособлює щирю, безпосередню, веселу вдачу мадяр. Угорці під час пошуків злочинця, який стріляв у сержанта Лошакова, демонструють сміливість, рішучість, згуртованість.

Важливим чинником розкриття етнообразу словаків у новелі “Модри Камень” (1946) є їхнє ставлення до українських солдат. Герой-наратор та його побратим Ілля, зазнавши поневірянь у зимових горах, знаходять у словацькій оселі прихисток і тепле ставлення. Українці й словаки швидко порозумілися: “– Нарешті кінчилось оте “нем тудом” <...>. – Ми наче знову на батьківщині” [17, 26]. Словацька дівчина Тереза пробуджує в героя-наратора світле почуття, надію на наступну зустріч. Хоча війна зруйнувала всі сподівання, спогад про Словакію живий у пам’яті оповідача й пов’язаний насамперед з образом Терези, з якою він на вже мирній та квітучій землі веде уявну розмову [17, 10–11]. Актуалізована в ранніх творах О. Гончара парадигма “Я – Інший”, “Свій – Чужий” обумовлена тематичними векторами (ідеться про зображення взаємин представників різних країн, на долю яких випало воєнне лихоліття). Проте з ідеологічних причин тогочасна критика не вітала відтворення образів іноземців, зокрема, твір “Модри Камень” був підданий критиці, про це згадував сам письменник: “Оповідання “Модри Камень” було надруковане, і оскільки в ньому йшлося про почуття кохання, що спалахнуло у радянського солдата до дівчини-словачки (тобто іноземки!), то авторові оповідання одна з республіканських газет одразу ж висунула тяжке звинувачення. Дарма, що було воно безглузде, абсурдне, однак, підхопивши це звинувачення, автора,

за звичаєм тих часів, почали проробляти на всіх зборах – університетських і міських. Постало питання про звільнення з університету <...>. Все це дуже гнітило. Було важче, ніж під кулями” [20, 233]. В. Аблицов із цього приводу резюмує: “Чи не тому вже в іншій, після “Модри Каменя”, новелі “За мить щастя” спалах кохання радянського бійця закінчився його розстрілом своїми ж фронтовими побратимами...” [1, 109].

Чинником, що руйнує кордони між Я та Іншим, у творах “Модри Камень”, “Плацдарм”, “Усман і Марта”, “За мить щастя” є кохання. Сила почуття долає мовний бар’єр між узбеком і латвійкою в оповіданні “Усман і Марта” (1947) (“Дивувало одне: про що і як вони могли розмовляти, смуглявий оцей юнак із Самарканда і білява латиська дівчина? Марта майже зовсім не знала російської мови. Усманові вона теж давалась нелегко <...>” [26, 33]); етнічні, мовні, соціальні кордони також руйнуються почуттям, що виникає між українським артилеристом та угорською жінкою в новелі “За мить щастя” (1964) (“Були сказані якісь слова, – він сказав їх по-своєму, вона по-своєму, – і хоч це було як мова птахів і говорилося не для того, щоб зрозуміти, одначе й це щасливе лепетання ще більше зближувало їх” [12, 123]).

У романі-трилогії “Прапорноносці” (1948) образ Іншого/Чужого, уявлення про різні країни розкриваються крізь призму сприйняття солдат із України, шлях яких у 1944 – 1945 рр. пролягав через Румунію, Угорщину, Словаччину, Чехію. Певною мірою твір “визначав офіційну парадигму сприйняття антитези “свій – чужий” [4, 254], тобто Свій (представник радянської армії) займає домінуючу позицію, є визволителем і рятівником Чужого (європейця), подеколи демонструє зверхність до нього (показовим тут є такий епізод: Хома Хаєцький, бачачи безпорадність угорського художника Ференца, у якого не вистачало сил на рубання дров: “ – Ех ти, Європа!..” [22, 246]). Така репрезентація Свого й Чужого в трилогії була зумовлена ідеологією тогочасної епохи й актуалізувалася за радянських часів. Водночас важливо акцентувати й на іншому уявленні Свого й Чужого, на що звернув увагу С. Грабовський: “<...> Європа не є чимось чужим для українців-воjakів. Вони знаходять спільну мову і з румунськими солдатами, які недавно були ворогами, а тепер стали союзниками, і з цивільним людом у Будапешті, і навіть з перестарілим угорським графом у його маєтку, і, ясна річ, із словацькими селянами та мешканцями чеських містечок. <...> Справа не тільки в мові та культурі, не тільки у буттєвих “структурах повсякденності”, де найбільша подібність, за романом, в українців та словаків. А й у ментальній настанові на те, що навколо – “своє”, не “чуже”, і не на рівні ідеології “пролетарського інтернаціоналізму”, а на рівні як особистісного сприйняття, так і “колективного підсвідомого” [29]. Нівелювання опозиційності в межах парадигми “Свій – Чужий” – це й позитивне ставлення угорців та словаків до військ Українського фронту, що для них справді стали визволителями. Показовими в цьому контексті є епізод, коли Хома Хаєцький рятує від смерті замкнених у палаючих бараках представників різних національностей [22, 391], та постать угорського художника Ференца, який, тікаючи від нацистського терору, знаходить прихисток серед українських військових. Спільна мета, що об’єднала українських солдат та європейців – боротьба проти нацизму – теж сприяє згуртованості Свого й Чужого, сприйняттю Чужого як Близького. О. Гончар на дорогах війни відчував єдність, властиву представникам різних націй у прагненні миру, взаємодопомогу й бажання взаємопізнання. Це були незабутні враження, зокрема, щоденниковий запис від 09.05.1987 свідчить: “Європейські дороги згадую, обличчя дорогих мені чехів, словаків, румунів, мадяр. Побраталися з багатьма” [27, 145].

На основі індивідуального сприйняття О. Гончар розкрив етнообраз ромів в оповіданні “Магда” (1978), урізноманітвивши тим самим українську літературну традицію зображення цієї етноспільноти (Т. Шевченко “Відьма”, П. Куліш “Циган”, Ю. Федькович “Циганка”, І. Франко “Цигани”, М. Старицький “Циганка Аза”, О. Кобилянська “У неділю рано зілля копала”, Л. Костенко “Циганська муза” та ін.). Запис у “Щоденнику” від 08.03.1987 засвідчує ставлення О. Гончара до ромів: “Люблю циган! Слухати їхні пісні, дивитися їхні танці на екрані – одна насолода. Ось де мистецтво повне життя, правдиве, щире, палаюче <...> І саме воно, плем’я циганське – це ж загадка із загадок! Як вони збереглися? Як донесли до нас крізь віки свої звичаї, мову, темперамент?” [27, 135]. В оповіданні письменник розкрив не лише індивідуально-авторську рецепцію ромів, а й відтворив сформовані у свідомості українців уявлення про них. “Стереотипні репрезентації, – зазначає М. Беллер, – є живильним середовищем для забобонів, котре по-своєму раціоналізують і “підтверджують” стереотипні уявлення” [2, 379]. Забобони щодо ромів, уважає О. Гончар, виникли саме на основі стереотипних уявлень (зокрема, закріплення за ними таких рис, як схильність до крадіжок, брехні): “<...> на одній із наших степових доріг з’являються ті, кого ми ждемо й водночас побоюємося, від кого дорослі велять нам, малим, триматися осторонь, бо можуть дитину вкрасти й завезти світ за очі; будеш вік у шатрах й ніколи не побачиш своєї Тернівщини...” [16, 206]. Авторське сприйняття ромів заперечує поширені стереотипи: “Вільні люди! Люди в шатрах, у шарабанах! <...> всі вони, бородаті й безбороді, поглядають на нас весело й приязно, кине котрийсь жарт та ще й підморгне! Одне слово, зовсім ці люди не такі, щоб нам від них тікати, ховатись чи почувати до них ворожість” [16, 206]. Руйнуючи стереотипи, митець акцентує на таких ознаках етнообразу ромів, як любов до свободи, пригод і мандрів, уміння ворожити, життєрадісність, пристрасність, самоповага, утаємниченість: “<...> ніколи від них не почуємо ні зізнань, ні скарг про пережите в нетутешніх краях, серед інших людей, <...> повертаються з набутком невідомих нам радісних чи гірких пригод, несучи на обіддях коліс і пил доріг, і безліч своїх таємниць. <...> Знана всіма бурхливість вдачі людей із шатер, здатність їх скипівши від найменшої образи, постояти за себе, не ставилась тернівцями їм на карб <...>” [16, 207, 209]. У творі, як і в оповіданні “Ілонка”, важливу роль у формуванні Іншого відіграє образ дитини. Дівчинка Магда уособлює типові для свого етносу риси. Запропонувавши поворожити й нічого не просячи за це, Магда тим самим виокремила героя-оповідача з-поміж інших і запам’яталась йому на все життя. Образ Магди супроводжував автора на життєвих дорогах: йому здавалося, що вона могла бути серед тих, кого розстріляли нацисти, її очі він бачив у Сибіру, вгадувалася вона йому й у дівчинці в аеропорту Бомбея.

В одній зі вставних новел роману “Собор” (1968) – “Бхілайське вогнище” – крізь призму сприйняття Івана Баглая розкриваються окремі аспекти етнообразу індійського народу. Спільна праця на металургійному заводі змінює стереотипне уявлення героя про Індію як країну споглядання [23, 523]. Завдяки гостинності, дружелюбності, відкритості індійців Баглай швидко знаходить із ними спільну мову. Опинившись на зарослому хащами березі, відмежований від своїх колег великим озером, Баглай натрапив на індійських рибалок. Вони оточили його турботою й надали прихисток, чим викликали здивування й роздуми героя: “<...> не з ворожістю вони дивились, а тільки з подивом, з бажанням розгадати мене, збагнути й, можливо, чимось допомогти. Погляд доброзичливості й підтримки – ось що найбільше мене вразило в ту мить! Ось такими поглядами й повинні – всюди, завжди! – дивитися люди на людей...” [23, 531]. Отже, гуманістичні цінності попри відмінні звичаї, мову, відстані

й кордони здатні руйнувати бар'єри між Своїм та Чужим: “<...> не можна будувати життя на підозрах та недовірі, не можна жити на догмах ненависті. Живе в людях щось вище за це – потреба єдності, підтримки, братерства” [23, 535]. Своєму героєві О. Гончар передав власне відчуття Індії та її народу, засвідчене в “Щоденнику”: “Давно помічав, що десь у глибині моєї душі живе незрозумілий потяг до всього індійського... <...> ніби з далеких снів, щось до мене озивалося з тих маревних, залитих сонцем просторів, коли ми їхали оглядати Тадж-Махал...” [27, 370].

У повісті “Далекі вогнища” (1986) представником Іншого є Генріх Теодорович – німець, друкар газети “Червоний степ”, який “змушений був покинути затероризовану фашистами Німеччину” [11, 419] і стати політемігрантом у СРСР. Тут актуалізовано магістральну для творчості О. Гончара ідею натхненної й чесної праці за покликанням, що є способом самореалізації та утвердження людини у світі. Праця виступає також чинником адаптації Іншого в чужому середовищі: Генріх Теодорович “сумлінною безсловесною працею <...> мовби утверджує своє перебування тут і саму доцільність свого теперішнього життя” [11, 420]. Спільна праця стає способом пізнання представника іншої нації, фактором зближення людей різних країн, формуючи середовище, де нівелюється протиставлення Свого й Чужого. Водночас письменник показує й деякі складнощі інтеграції Іншого в незнайоме для нього середовище. Так, Генріх Теодорович був мовчазним (адже “з нашою мовою він поки що не дуже в ладах” [11, 419]), дещо відстороненим, з вузьким колом спілкування (“<...> без крайньої потреби в наші перепалки встрявати собі не дозволить <...>”. В гості йому нема до кого ходити, тим-то Генріх Теодорович і в недільний день, буває, навідається з своїм причепуреним синочком до друкарні <...>” [11, 419]). Прикметно, що герой-оповідач та його товариш Кирик, як і всі працівники друкарні, ставляться доброзичливо до німця, зокрема вітають його з днем народження.

Яскраві етнообрази інших країн та їхніх представників репрезентовано в публіцистичних творах О. Гончара, зосібна в нарисах. Особливості післявоєнних Чехословаччини та Угорщини відтворені в циклі “Зустрічі з друзями. Нариси про Чехословаччину” (1950). Рецепцію іншої країни розкрито через ретроспективу: письменницьке бачення Чехословаччини 1950-х років обумовлене спогадами про війну. Зустрічі з людьми, споглядання міст і сіл – усе позначене живими в пам'яті автора щемливими згадками про недалеке воєнне минуле. Ідентифікаційними маркерами Іншого є історичні та архітектурні пам'ятки (монумент Яну Гусу, Карлів університет, Святий Юр), духовно-творчі реалії, зокрема словацькі пісні. Гончар знову відтворює реалії іншої країни, проектує їх на особливості життя в Україні. Такі проєкції увиразнюють як контрастність (зокрема економічну [13, 16]), так і схожість (етноментальну [13, 24]). Специфіка Іншого розкривається через історичну контекстуалізацію, враховує суспільно-політичні чинники, на це вказує й Дж. Лірсен: “Літературні тексти не можуть інтерпретуватися у просторі естетичної порожнини, де відсутнє поняття часу” [32, 372–373]. Це слушно, якщо пояснювати ідеологічні штампи в “Зустрічі з друзями” та в інших творах цього періоду. У нарисах показано прагнення чехів переймати радянський досвід, їхнє захоплення політикою Сталіна, убачання запоруки розквіту країни в дружбі з СРСР тощо. Перед поширенням і наступом усього радянського очевидно є асиміляція національної культури Угорщини: “Більшість пісень – радянські. <...> Радянська культура стає тут для всіх близькою і органічною” [13, 53]. Такі аспекти з імагологічного ракурсу є знаками етнокультурної та соціополітичної експансії, за якої відбувається “присвоєння” Своїм (радянським) Чужого (чеського, словацького, угорського).

З сучасного погляду, це данина епосі, коли жив письменник; також це можна пояснити його, як і багатьох тогочасних митців, вірою в пропаговані ідеали рівності, братерства, дружби. Безумовно, ідеться про гуманістичні цінності, проте в радянські часи вони набували потрібного тоталітарній системі значення (показовим у цьому сенсі є щоденниковий запис О. Гончара від 12.12.1993: “Чи справді Довженко вірив у комунізм? <...> та всі ж ми тоді були переповнені ілюзіями, всім хотілося бачити – ясне вдалині!” [27, 500]).

1951 р. побачила світ книжка “Китай зблизька”, написана після поїздки письменника до цієї країни у складі молодіжної делегації. Етнообраз китайців формується через фіксування притаманних їм рис, які мав нагоду спостерігати письменник. Крізь призму авторських вражень та оцінок у нарисах представлені майже всі суспільні прошарки й вікові групи населення Китаю, зафіксовані успіхи і проблеми у сферах економіки й культури. Найбільше спостережень пов’язано з особливостями розвитку китайської літератури. Яскравими також є урбаністичні образи та описи: Пекін постає “мовби згусток класичної східної архітектури”; Тяньцзінь “вражає своєю монументальністю, масивними будинками європейського типу, невщухаючим гуркотом сучасного міста”; “Шанхай – місто разючих контрастів. Вдень на центральних вулицях ви побачите натовп жebraків і тут же веселу компанію молодих китайських буржуа, що прогулюються в елегантних європейських костюмах. Поруч першокласного сяючого авто мчить спітнілий захеканий рикша. Хмарочоси зводяться в небо серед неймовірної тісноти халуп” [15, 7, 38, 48].

Своєрідним синтезом тем, образів, вражень, настроїв, фрагментарних картин, що формують поліфонічне уявлення про Японію та японців, репрезентоване крізь призму авторської рецепції, є цикл “Японські етюди” (1961), який був написаний у результаті поїздки О. Гончара до Японії 1961 р. Назвавши твори етюдами, митець, на слушну думку Н. Борисенко, визначив їхню мету “створити певну цілісність, збудовану на мозаїчному поєднанні уламків текстів, із котрих вимальовується щось значно більше: образ країни Висхідного Сонця, яка напрочуд сподобалася письменнику” [3, 152]. Кожен етюд цієї збірки – безфабульний твір, проте має свою основну тему, що розкривається в змодельованих візуальних картинах, відтворених враженнях, переданих настроях, їх сукупність увиразнює уявлення про етноментальну специфіку Іншого, формує образ Японії “як ансамблю ідей про іншого” [36, 398]. У контексті тем, образів, настроїв, вражень відтворюються окремі показові риси японців. В етюд “Квітуча сакура” письменник зафіксував свої спостереження за їхнім ставленням до життя, природи. Здатність бачити й цінувати красу чи не найвиразніше виявляється в японському ставленні до квітучої сакури – символу естетичних цінностей, уособлення душі народу: “Вона не дає плодів, сакуру розводять тільки для квітів. <...> якщо тебе питають, що таке душа нашого народу, відповідай: “Це суцвіття вишні, що лле пахощі в променях ранкового сонця” [28, 35–36]. Сакура не створює контрастів, а лише гармонію, це спостеріг митець, споглядаючи її на тлі шахтарських бараків. Звичаї та свята акумулюють показові риси етноспільноти, а також ставлення до дітей (етюд “Про що мріють японські діти”). Інший в усій поліфонії його образу – це японці в праці, протесті, боротьбі, святкуванні, побуті; це формує узагальнене уявлення про етноментальні особливості народу. Водночас, передаючи враження від конкретних особистостей, із якими довелося спілкуватися, митець моделює індивідуалізовані етнообрази, що репрезентують неповторність людської особистості та загальні ментальні риси всього народу. Таким, зокрема, є Міва-сан, герой етуду “Міва-сан і хлопець у червоній куртці”, із притаманним йому патріотизмом, допитливістю, працелюбністю – типовими для всіх японців

рисами. Оскільки імагологічний образ є сукупністю “уявлень та ідей про Іншого, не-свій світ і культуру, що неминуче виводить цей образ на перехрестя проблем ідеологічних і культурологічних, нерідко й політичних” [35, 95], важливим для всебічної репрезентації образу Іншого є відтворення різнобічних аспектів його буття – вони формують уявлення про інокультурне середовище та його представників. Відповідно, образ японців моделюється через зображення як духовних, культурних, так і соціально-політичних, економічних чинників їхнього існування. Наприклад, в етюдах “Мііке – край шахтарський” та “Нащадок самурая” відтворено складні умови життя і праці японських шахтарів, їхні протести. Спостережливий автор описує працелюбність японців, водночас його увагу привертають складні умови праці японських робітників, шахтарів, селян, що свідчить про соціально-економічні проблеми країни. Побачивши важку працю японських селян (“Місто-страдник”), побувавши на профспілковому святі (“Нащадок самурая”), ставши свідком страйків робітників (“Мііке – край шахтарський”) і спостерігаючи за розвагами “золотої” молоді Японії (“Нащадок самурая”), О. Гончар зауважує соціальну контрастність країни, що певним чином пов’язана із духовністю та філософією. Описане увиразнюється в контексті осмислення трагедії Хіросіми (етюд “Місто-страдник”). Згадки про атомне бомбардування та його наслідки залишаються в пам’яті народу, відтіняючи веселу вдачу японців сумом. Горе й радість, тривоги і сподівання – невід’ємні складники життя народу. Крізь призму авторського сприйняття різні деталі набувають символічного змісту: скелет будинку-павільйону промислової виставки, обгоріле лахміття, шматки переплавленої черепиці, що зберігаються в міському музеї; пам’ятник дівчинці, яка вірила в одужання, пов’язуючи його із тисячу паперових журавликів, зроблених власноруч.

Окремі етноментальні особливості тайландців розкрито в нарисі “Орхідеї з тропіків” (1981), написаному О. Гончарем під враженням перебування в Таїланді. Письменник акцентує на потребі взаємопізнання, що формує незаангажоване сприйняття Іншого/Чужого: “Як мало ми знаємо одне одного! Скільки наївних запитань, викривлених суджень почуєте у тайландській столиці навіть від людей, настроєних щодо вас доброзичливо” [19, 232]. Прагнення творчого спілкування особливо відчутне під час зустрічі з тайландськими письменниками. Гончар приємно здивований, коли колеги, “готуючись до зустрічі, повишукували найменші публікації в англійських “прогресівських” виданнях та в журналі “Радянська література”, що виходить у Москві іноземними мовами, знайдене проштудіювали все до словечка, бо їм хочеться більше знати про людей того поетичного краю, що його колись натхненно змалював Микола Гоголь своїм чарівницьким пером” [19, 232]. Пізнання Іншого актуалізується в контексті проблеми самоідентифікації етносів, усвідомлення власної ідентичності, що суголосно ідеям сучасної імагології про взаємопов’язаність світів Свого й Чужого, адже Чужий є “не лише опозицією “Своєму”, але і способом та формою його присутності в світі” [34, 15]. Спілкування з тайландцями переконує О. Гончара в необхідності взаємопізнання і взаєморозуміння: “Вони чули про Київ, чули, що то місто краси фантастичної, одне з найчудовіших на планеті... – Та от чи вдасться його коли-небудь побачити? Смуток і сумнів у голосі, бажання дружби, жага пізнання. Небагато, однак, й ми знаємо про них, про їхнє життя. Наше знайомство з країною досить побіжне <...>” [19, 232–233]. Спостережене спонукає автора до проєкцій у минуле, до залучення історичних площин, породжує роздуми про джерела та розвиток цивілізації, шляхи взаємопізнання та соціокультурних контактів між народами. У рецепції іноземця своєрідними ідентифікаційними маркерами столиці Таїланду є вічноквітуча тропічна бугенвілія й стічні канали [19, 233]. Контрастність

Бангкока поглиблюється спостереженнями автора, коли увиразнюються соціальні особливості міста, де “окутані садами вілли багатіїв сусідять з районами трущоб” [19, 233], специфіка його денного й нічного життя, спосіб буття його мешканців (“Вдень місто живе діловим, сучасним життям, де ринуть і ринуть автомобільні і людські потоки, а нічний Бангкок – то вже світ особливий, з’являються ніби інші люди” [19, 234]). Письменник відтак репрезентує етнічні, релігійні, культурні, історичні та соціальні ознаки іншої країни, що відповідає тенденціям сучасної імагології, яка, на думку Д. Наливайка, “аж ніяк не сходить до етноімагології, не менш важлива і соціоісторична складова” [34, 57]. Образ Іншого постає загадковим, адже має свої, недоступні сторонньому розумінню, виміри. Водночас близькими й зрозумілими для автора є такі риси таїландців, як любов до читання (“Книга в них користується, може, навіть більшою шаную, ніж у декотрих західноєвропейських промислово розвинених країнах” [19, 238]), щирість, привітність, відкритість до спілкування, бажання дружби (“Якраз місія дружби й привела нас сюди. Таїландці відповіли нам взаємністю” [19, 239]). Найбільше про вдачу таїландців свідчать подаровані учасникам української делегації орхідеї: “Багато днів потім тендітні ці орхідеї з далеких тропіків, квіти найтендітніші, може, з усього живого, чудово квітували в Москві, і в Києві, і в Алма-Аті, нагадуючи кожному з нас про нових наших друзів, про те, що потяг до солідарності стає знаменням часу, всепереможною потребою епохи” [19, 240].

Небайдуже ставлення й інтерес О. Гончара до представників інших культур, оригінальна авторська рецепція і візія індивідуальних та національних ознак Іншого яскраво репрезентовано в нарисі “На землі Камоенса” (1985), написаному під враженнями від перебування в Португалії в червні 1985 р. у складі парламентської делегації. Значну роль у розкритті етноментальних особливостей португальців відіграє звернення до постаті славетного португальського поета Луїса де Камоенса (1524 або 1525 – 1580). Він був першим митцем, котрий через художнє слово відкрив португальцям Іншого/Чужого (нарис “На землі Камоенса” в дещо зміненому й скороченому вигляді був опублікований як передмова до першого видання україномовного перекладу поеми Камоенса “Лузіади” [31]). Живучи в епоху великих географічних відкриттів, які “мали особливе значення для імагологічних зацікавлень та інтенцій” [34, 12], Камоенс у своїй поемі “Лузіади” (1550 – 1570) відтворив власні враження про інші землі (Європу, Африку, Індію), оспівав звиягу португальських мореплавців кінця XV ст., прокладання морського шляху з Європи в Південну Азію Васко да Гамою. Камоенс став своєрідним маркером етнокультурного модусу Португалії та португальців: “Його творчість перейнята духом гуманізму, сміливим шуканням тогочасної людини, внутрішньою відвагою тих, кого не страшать самі підступи долі, для кого й одвічна дисгармонія світу не здається чимось непереборним” [18, 220]. Оспівані в поемі “Лузіади” відважні мореплавці уособлюють ментальні риси португальців: поривання до незвіданого, мужність, патріотизм, згуртованість і цілеспрямованість у прямуванні до мети, уміння бачити і цінувати красу світу й людини. Етнообраз Іншого – португальців – у нарисі формується також шляхом фіксування спостережливим і небайдужим автором окремих показових деталей. Скажімо, бажання португальців, щоб іноземці обов’язково побували на скелі Кабу де Рока (Мисі Долі), крайній західній точці європейського континенту, указує на важливість для них героїчних сторінок історії своєї країни, проявляє почуття гордості за подвиги пращурів, адже з цієї скелі “вирушали в невідому путь мореплавці. Ті, що наснажившись духом пригод і відваги, пускалися під своїми напнутими вітрилами в далеч океанів, у саму невідомість” [18, 219]. Невипадково образ сучасних португальців базований на уявленні про них як

про нащадків їхніх славетних пращурів. Спостереження, внутрішні відчуття автора дають привід для роздумів про певну схожість у багатьох аспектах українців та португальців. Це засвідчують і щоденникові записи різних років (“Щось навіть спільне з Україною. Відчуття краси? Дух поривань?” [27, 59]; “Чимось цей народ близький мені, чимось схожий з Україною. Щирістю людей? Чи трагізмом долі?” [27, 313]). Проекції в історію, згадки про постаті Григорія Сковороди, Франциска Скорини, Юрія Дрогобича увиразнюють паралелі між українцями й португальцями, актуалізують те спільне, що їх об’єднує на духовному рівні, доводять, що прагнення до пізнання Іншого, потреба контактів з іншими народами, їхніми культурами були віддавна притаманні й українцям.

У контексті спостережень О. Гончара за різними сторонами життя португальців увиразнюються їхні етноментальні риси. Наприклад, споглядання художнього панно в гірському палаці наштовхує митця на висновки про любов і схильність португальців до мистецтва; відвідини міста Коїмбри й тамтешнього університету спонукають до роздумів про роль науки й духовної культури в житті народу. Спостережене під час подорожі по країні дає змогу авторові означити й такі риси, як працелюбність, взаємоповага, гідність, привітність, доброзичливість, дружлюбність. Репрезентуючи поліфонічний образ Іншого, О. Гончар фіксує і позитивні, і негативні сторони життя португальців, зокрема не оминає проблем безробіття, неписьменності значної частини населення тощо. Образ Португалії постає на перехресті часових (XVI і XX ст.) та просторових (Португалія й інші країни) площин, у синкретизмі ментальних, соціокультурних чинників, у вимірах гуманістичних цінностей. Небайдужість письменника, його тривогу про прийдешнє як Португалії, так і всього людства висловлено в заключних рядках нарису: “Кабу де Рока <...> ніби спідлоба вглядається в далечинь океанську, ніби хоче розгадати: що з’явиться звідти? Чи, як саме прокляття планети, ядерні чорні потвориська виринуть, наближаючись до цих узбереж, чи долинуть звідти з вітрами чистоголосі вісники життя, прекрасні поеми людяності, миру й надії?” [18, 230]. О. Гончар проникливо й переконливо розкрив своє розуміння Португалії, засвідчив свою любов до цієї країни та її народу. Показово, що тогочасний голова зборів республіки Португалія Ф. М. де Амарал після ознайомлення з нарисом “На землі Камоенса” (у перекладі) надіслав листа (від 6.01.1986 р.) послу СРСР у Португалії В. Вдовіну, де висловив своє захоплення вмінням українського письменника відчутти й майстерно відтворити портрет і характер португальців (копія листа Ф. М. де Амарала в російському перекладі була надіслана О. Гончару й нині зберігається в приватному архіві Валентини Гончар).

У нарисі “Берег його дитинства” (1963), як і у творі “На землі Камоенса”, етнообраз Іншого значною мірою розкривається через рецепцію постаті й творчості кращого представника народу – письменника. Наразі йдеться про М. Андерсена-Нексе (1869 – 1954) – славетного данського митця. Його образ формується на основі спогадів про зустріч із ним у Будапешті на урядовому прийомі. Суттєва вікова різниця, інший менталітет не стали перешкодою для спілкування й порозуміння О. Гончара та М. Андерсена-Нексе. Спільність обговорюваних тем, взаємоповага, бажання пізнати й зрозуміти один одного – те, що зблизило представників данської й української літератур. Глибшому розумінню особистості Андерсена-Нексе (уже після його смерті) сприяв візит Гончара на його батьківщину, острів Борнгольм, що в Балтійському морі. У зображенні місця дитинства данського письменника Гончар виявив майстерність пейзажиста, зумівши передати враження від суворого північного пейзажу, відгомін історії, відчуття загадковості: “Похмуро, непривітно. На руїнах замків – відгомін давніх саг, їх суворість. Небо як скелі, скелі як небо. Важка

сірість гусне, давить на душу. Пейзажі похмурі, і тіні шекспірівських героїв, привиди середньовічні чомусь тут відчуються реальніше, ніж будь-де” [8, 220]. Гнітюче враження виникло від знайомства з деякими мешканцями острова: вони поводитися неприязно, удавали, ніби не знають М. Андерсена-Нексе, а власник будинку, де жив митець, навіть не дозволив оглянути помешкання. Це пов’язано з творчістю данського письменника, адже він описував темні сторони життя свого міста, висміював несправедливих можновладців, нечесних торговців тощо. Проте робітники та рибалки, з котрими зустрівся О. Гончар, як і все навколишнє, свідчать, що “нікому не знищити тут його слідів, бо його душею тут повниться небо, вітрами його молодості свистить весь простір, а море, б’ючись об берег, шумить і шумить вічним шумом прибою, в ритмах якого мені вчувається: – Нек-се... Нек-се...” [8, 222].

Важливі питання О. Гончар порушує у творі “Спогад про океан” (1987), написаному під враженням від мандрівки до Америки Атлантичним океаном у складі урядової делегації. Подорож океаном стала місцем і часом спостережень письменника, його роздумів про роль людини у Всесвіті, взаємовідносини між представниками різних націй та країн. Корабель поєднав незнайомих між собою пасажирів – представників різних народів, соціальних прошарків, поглядів і переконань, у кожного з них – свій неповторний і загадковий внутрішній світ. Гончар звертає увагу на таку зовнішню деталь, як одяг, що відіграє не лише роль етноідентифікаційного маркера, а й свідчить про поліфонізм репрезентації Іншого, актуалізує ідею толерантного співіснування Свого й Чужого: “<...> пасажири, зовсім по-різному одягнуті, здається, досить терпимо ставляться до зовнішнього вигляду одне одного. В чому тільки не зустрінеш учасників подорожі на цій спільній для всіх палубі <...>. І ні про кого не скажеш, що він порушує етикет, кожному його вбрання якимось пасує до статури...” [24, 242]. Водночас на тлі непередбачуваної, таємничої стихії Атлантики національні, соціальні, ментальні відмінності попутників не такі виразні, адже “у відкритому океані люди відчують між собою родову спільність гостріше, ніж будь-де” [24, 250]. Автор акцентує на взаємозв’язку Я та Іншого, Свого й Чужого, оскільки “образ Іншого також передає певний образ мене самого. <...> образ Іншого <...> з’являється також як продовження мене й мого індивідуального простору” [36, 401]. На переконання О. Гончара, поєднані океаном представники різних народів відчують взаємозв’язок, спільність і, водночас, відмінність Свого й Чужого, глибше усвідомлюють загадковість сутностей Я та Іншого (“Інколи душа людська переповнена такими загадками, що значніші, ніж якась невідкрита планета...” [24, 253]), більше схильні до світоглядних роздумів (“Віч-на-віч із океаном людина відчуває потребу глибше розібратися у власному житті <...>” [24, 250]). Непевність людського існування, тривога за майбутнє планети, відчуття відчуженості, потреба взаєморозуміння і взаємодопомоги актуалізуються в роздумах загадкового пасажира, котрий, як з’ясувалося, був земляком автора, сучасником Махна і Яворницького й водночас людиною Всесвіту: “Як важливо людині знати, що хтось її жде на рідному березі... <...> В наш час рідко зустрінеш людей, які здатні хоч на крихту милосердя... Кому яке діло до твоїх життєвих утруднень? А для всіх нині суціль з безлічі проблем, мабуть, саме ж ця найпекучіша – подолати байдужість до ближнього, подолати роз’єднаність, спромогтись почути одне одного на цій неподільній, колись такій теплій для всіх планеті” [24, 264]. В усіх своїх творах з інонаціональною тематикою Гончар висловлює занепокоєння відчуженістю, розмежованістю людей не лише географічними кордонами, а й соціально-політичними, морально-етичними бар’єрами, нерідко штучними

й умовними: “<...> живемо в епоху, коли контакти даються людям нелегко, а відчуженість між однопланетянами стає ледве чи не знаменням часу” [24, 232]. Тому такою нереальною видається можливість розвитку почуттів між білорусом та американкою: “Невже це той випадок, коли між людьми може виникнути почуття взаємності, спалахнути щось схоже на... кохання? Але це було б рівнозначно коханню між інопланетянами! Бо ж – незримий бар’єр між ними, якого не переступити” [24, 246]. У моделюванні образу Іншого важливу роль відіграє авторська рецепція його вчинків. Негативне враження викликає в оповідача та його білоруського товариша один із пасажирів корабля – “фізик, у своїх колах досить відомий, один із тих змілітаризованих інтелектуалів, котрі свого часу мали справу з ядерною енергією, готували Хіросіму та Нагасакі” [24, 234]. Своєрідною протилежністю фізику є постать історика, етнографа, археолога Дмитра Яворницького. Якщо талант фізика був спрямований на відкриття, що стали причиною людських трагедій і катастроф, то Яворницький зі своєю діяльністю, присвяченою збереженню та примноженню духовного багатства рідного народу, відродженню його історичної пам’яті, сприймається як “добрий геній свого народу” [24, 267]. Образ Яворницького важливий у контексті роздумів оповідача про загрози гармонійному співіснуванню та взаємопорозумінню людей, про долю людства й планети, про ознаки знецінення духовності, нівелювання того, що уможлиблює розуміння Іншого, пізнання Свого й Чужого.

На американському континенті О. Гончар бував неодноразово. На основі вражень від поїздки в липні 1955 р. був написаний нарис “Атлантична ніч” (1955). Спостереження за різними сферами життя заокеанської країни, пізнання її в усіх протиріччях, зустрічі з американськими письменниками, політиками, пересічними громадянами, неупереджене ставлення до них і намагання “щиро зрозуміти їхнє життя, їхні звичаї, їхні справжні настрої” [7, 16], сформували авторське переконання про вигідний для багатьох стереотипний образ Америки й американця, зокрема той, що його активно формувала радянська ідеологія, роздмухуючи “холодну війну”. Чинником зближення і взаємопорозуміння представників різних країн є мистецтво, у цьому Гончар переконується, побувавши на концерті чорношкірого американського співака Робсона [7, 19]. Прагнення до взаємопізнання відчуває автор і під час спілкування з американськими письменниками – Карлом Стендбергом (1878 – 1967) та Робертом Фростом (1874 – 1963). Щоденниковий запис, зроблений через багато років, свідчить про значення цієї зустрічі для О. Гончара: “Дякую долі, що подарувала мені зустріч з ними... Через них мені відкривалось у ті холодні часи сучасне людство, відкривалось у своїй істинності” [27, 84].

У червні 1992 р. О. Гончар разом із дружиною побували в провінції Канади Альберті. Під час цієї поїздки письменнику було присвоєно звання почесного доктора Альбертського університету. Роздуми про Канаду та її мешканців знайшли відображення в публіцистичному творі “Відкриття Альберти (з подорожніх нотаток)” (1992). Образ Іншого – канадійця – змодельовано шляхом фіксування спостережень, відтворення вражень, що виникли під час мандрівки по Альберті, спілкування з місцевим населенням, осмислення почутого й побаченого. Канадійцям, на думку письменника, притаманні професіоналізм, ініціативність, доброзичливість, чемність, самоповага. Саме завдяки цим рисам, на переконання О. Гончара, вони змогли досягти добробуту, стабільності та впорядкованості життя. У письменницькій свідомості постають паралелі до України, породжуючи болючі роздуми, пов’язані з усвідомленням різкого контрасту життєвого рівня двох народів. Показово, що переселенці з України не мали суттєвих перешкод у подоланні бар’єру між Я та Іншим, адже

були налаштовані на розуміння Іншого, були щирими і чесними в спілкуванні з представниками інших народів. Спостереження за життям українців у Канаді засвідчують можливість збереження власної національної ідентичності в інонаціональному середовищі, а також переконують, що “людям можна, – можна! – жити між собою по-людському!” [10, 204–205].

Отже, творча рецепція Іншого як етнокультурного феномену є прикметною особливістю творчого доробку О. Гончара. На специфіці відтворення образів інших країн та їхніх представників позначилися світоглядні, естетичні настанови письменника, його схильність до спостережень, прагнення пізнати Іншого в його самотності та іманентності. На основі вражень від поїздок у різні країни, завжди відкритий до пізнання й розуміння, О. Гончар окреслив різноманітні імагологічні ракурси парадигми “Я – Інший”, “Свій – Чужий”, змодельовав етнообрази представників багатьох народів, акцентуючи на рисах, що визначають їхню етнічну ідентичність, і водночас виокремлюючи те спільне, що їх єднає. Чинниками, які руйнують бар’єри між Своїм та Чужим у творах письменника, є морально-етичні цінності, прагнення до взаємопізнання і взаєморозуміння, бажання миру й ненависть до війни, культурний та духовний досвід. Інонаціональні та інокультурні феномени розкриваються шляхом визначення етноідентифікаційних маркерів (значення духовних цінностей, ставлення до історії, культури, природи, праці, рівень розвитку науки, соціально-економічні аспекти), на основі яких формується етнообраз, забезпечується його незаангажована, цілісна й поліфонічна інтерпретація. Важливою особливістю рецепції інших країн та народів у творах О. Гончара є звернення до осмислення їх історії та культури, зокрема розкриття образів відомих митців, проведення паралелей до України. Художньому та публіцистичному дискурсу О. Гончара притаманне виразне авторське начало в інтерпретації етнообразів, відсутність стереотипності й опозиційності в моделюванні парадигми “Свій – Чужий”, актуалізація гуманістичних цінностей як запоруки збереження національної ідентичності, взаємопорозуміння і мирного співіснування Я та Іншого.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абліцов В.* Олесь Гончар. Ілюзія і дійсність: публіцистично-документальне видання з нагоди 100-річчя Олесь Гончара. – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. – 308 с.
2. *Беллер М.* Сприйняття, образ, імагологія // Літературна компаративістика. – Випуск IV: Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. – Частина II. – Київ: Видавничий дім “Стилос”, 2011. – С. 376–381.
3. *Борисенко Н.* Провідні мотиви й композиція збірки Олесь Гончара “Японські етюди” // Проблеми сучасного літературознавства. – Випуск 25. – Одеса: “Астропринт”, 2017. – С. 151–160.
4. *Брайко О.* Зустрічі із Заходом: деякі імагологічні аспекти української радянської прози другої половини ХХ ст. // Літературна компаративістика. – Випуск IV: Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. – Частина I. – Київ: Видавничий дім “Стилос”, 2011. – С. 252–294.
5. *Будний В.* Розгадка чарів Цірцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології // Слово і Час. – 2007. – № 3. – С. 52–63.
6. *Будний В., Ільницький М.* Порівняльне літературознавство: Підручник. – Київ: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 430 с.
7. *Гончар О.* Атлантична ніч (3 американських вражень) // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2012. – Т. 9, Кн. 1. – С. 15–29.
8. *Гончар О.* Берег його дитинства (пам’яті М. Андерсена-Нексе) // Гончар О. Письменницькі роздуми. Літературно-критичні статті. – Київ: Дніпро, 1980. – С. 217–222.
9. *Гончар О.* Весна за Моравою // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2009. – Т. 8. – С. 39–50.
10. *Гончар О.* Відкриття Альберти // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2012. – Т. 9, Кн. 1. – С. 188–205.
11. *Гончар О.* Далекі вогнища. Повість // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2008. – Т. 7. – С. 389–468.

12. *Гончар О.* За мить щастя // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2009. – Т. 8. – С. 120–132.
13. *Гончар О.* Зустрічі з друзями. Нариси про Чехословаччину. – Київ: Радянський письменник, 1950. – 60 с.
14. *Гончар О.* Ілонка // Гончар О. Модри Камень: Оповідання та повісті. – Київ: Веселка, 1989. – С. 27–38.
15. *Гончар О.* Китай зблизька (нариси). – Київ: Радянський письменник, 1951. – 104 с.
16. *Гончар О.* Магда // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2009. – Т. 8. – С. 205–217.
17. *Гончар О.* Модри Камень // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2009. – Т. 8. – С. 24–31.
18. *Гончар О.* На землі Камоенса // Гончар О. Далекі вогнища: Нові твори. – Київ: Радянський письменник, 1988. – С. 218–230.
19. *Гончар О.* Орхідеї з тропіків // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2009. – Т. 8. – С. 230–240.
20. *Гончар О.* Письменницькі роздуми (як створювалися “Прапороносці”) // Гончар О. Письменницькі роздуми. Літературно-критичні статті. – Київ: Дніпро, 1980. – С. 223–238.
21. *Гончар О.* Плацдарм // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2009. – Т. 8. – С. 217–229.
22. *Гончар О.* Прапороносці // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2001. – Т. 1. – С. 35–462.
23. *Гончар О.* Собор // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2005. – Т. 5. – С. 283–555.
24. *Гончар О.* Спогад про океан // Гончар О. Далекі вогнища: Нові твори. – Київ: Радянський письменник, 1988. – С. 231–286.
25. *Гончар О.* Угорським читачам // Гончар О. Письменницькі роздуми. Літературно-критичні статті. – Київ: Дніпро, 1980. – С. 210–211.
26. *Гончар О.* Усман та Марта // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2009. – Т. 8. – С. 32–38.
27. *Гончар О.* Щоденники: У 3-х т.: Т. 3 (1984–1995) / Упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В. Д. Гончар; [Худож. оформ. М. С. Пшінки]. – Київ: Веселка, 2004. – 606 с.
28. *Гончар О.* Японські етюди // Гончар О. Твори: У 12 т. / НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – Київ: Наукова думка, 2012. – Т. 9, Кн. 1. – С. 34–54.
29. *Грбовський С.* Олесь Гончар: людина, яка змогла стати вільною. До 20-річчя від дня смерті письменника // День. – 2015. – № 120.
30. *Дизерінік Х.* Імагологія та питання етнічної ідентифікації // Літературна компаративістика. – Випуск IV: Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. – Частина II. – Київ: Видавничий дім “Стилос”, 2011. – С. 382–395.
31. *Камоєнс Луїс де.* Лузіади: Поема / Переклад з португальської М. Литвинця; Передмова О. Гончара; Післямова О. Алексеєнко. – Київ: Дніпро, 1987. – 447 с.
32. *Лірсен Дж.* Імагологія: історія і метод // Літературна компаративістика. – Випуск IV: Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. – Частина II. – Київ: Видавничий дім “Стилос”, 2011. – С. 362–375.
33. *Малиновська М.* Проміння братерства (Інтернаціональні теми й мотиви в новелістиці Олесь Гончара) // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 11. – С. 8–16.
34. *Наливайко Д.* Актуальні проблеми структури й стратегії літературної імагології // Літературна компаративістика. – Випуск IV: Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. – Частина I. – Київ: Видавничий дім “Стилос”, 2011. – С. 4–60.
35. *Наливайко Д.* Літературна імагологія: предмет і стратегії // Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. – Київ: Вид. дім “Кієво-Могилянська академія”, 2006. – С. 91–103.
36. *Пажо Д.-А.* Від культурних кліше до імажинарного // Літературна компаративістика. – Випуск IV: Імагологічний аспект сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. – Частина II. – Київ: Видавничий дім “Стилос”, 2011. – С. 396–430.
37. *Саєнко В.* Національні й інтернаціональні мотиви в сучасній прозі О. Гончара // Літературний процес і творча індивідуальність письменника (на матеріалі творчості Олесь Гончара): Тези доповідей обласної конференції. – Дніпропетровськ, 1988. – С. 105–107.

Отримано 6 вересня 2018 р.

м. Київ

